

JUHANA LEMETTI

Barokkiajan ihailijapostia

Leibnizin ja Hobbesin kirjeenvaihto

vuosina 1670–1674

Leibniz tunnetaan kytymättömästä älyllisestä ruokahalustaan sekä läpi koko elämän jatkuneesta hankkeestaan yhdistää viimeisin tieteellinen tieto ja valjastaa se palvelemaan eri uskontokuntien yhdistymistä¹. Hänen kirjeensä Hobbesille voidaan nähdä palasena tässä jättimäisessä hankkeessa. Ne ovat myös kiinnostava osa laajemmassa varhaismodernin ajattelun ja sen verkostojen labyrintissa.

Vaikka nykyisin on olemassa verraten paljon tutkimusta siitä, miten Hobbes vaikutti Leibniziin ja mitä yhtymäkohtia kahden ajattelijan väliltä voidaan löytää, tähän numeroon suomennetut kaksi kirjettä ovat nykytiedon mukaan ainoat kirjeet heidän välillään². Ensimmäinen kirje on heinäkuulta 1670, ja toinen todennäköisesti vuodelta 1674. On mahdollista mutta hyvin epätodennäköistä, että Hobbes vastasi kirjeisiin. Tähän voidaan esittää muutamia perusteita.

John Aubrey'n 1600-luvun lopussa Hobbesista kirjoittaman elämäkerran (tai oikeastaan ”muistelun”) mukaan Hobbes tuhosi osan papereistaan ja kirjeistään, kun kerettiläisyysryökökset häntä kohtaan kiihtyivät 1650- ja etenkin 1660-luvulla³. Tämä on yleisesti merkittävä tosiasia, mutta tämänhetkisen tiedon mukaan Hobbes poltti kirjeitään ja papereitaan joko vuonna 1661 tai vuonna 1666, eli ennen kuin Leibniz oli häneen yhteydessä, joten se ei tarjoa selitystä tässä tapauksessa, vaan mahdollista syytä on etsittävä muualta.

Toinen mahdollinen syy Hobbesin vastaamattomuuteen voisi olla hänen sairastelunsa. Pitkät kuumeet kesinä 1647 ja 1651 puhkaisivat neurologisen sairauden ja aiheuttivat yhä pahenevan käsien vapinan⁴. Viimeinen varmasti Hobbesin kirjoittama kirje on kesä–heinäkuulta

1654. Tästä eteenpäin Hobbes tukeutui kirjeenvaihdossa amanuenssiinsa James Wheldoniin⁵. Vuonna 1668 Hobbes oli jälleen vakavasti sairas ja melkein kuoli. Näin on ehkä luontevinta ajatella, että Hobbes ei myöhemmällä iällään vastannut kaikkiin kirjeisiin puhtaasti terveydellisistä ja käytännön syistä.

Toisaalta perusteita voidaan etsiä myös kirjeiden sisällöstä. Leibnizin kirjeet ovat kohteliaita ja osoittavat Hobbesin teosten ja ajatusten tuntemusta, mutta samalla Leibniz esittää kritiikkiä sekä Hobbesin teoreettista että käytännöllistä filosofiaa kohtaan⁶. Vuoden 1670 kirje keskittyy pääasiassa kappaleiden koheesiota koskevaan ongelmaan ja vuoden 1674 kirje taas enemmän Hobbesin absoluuttisen suvereniteetin teorian ongelma-kohtiin. Toiseksi Leibniz mainitsee sellaisia henkilöitä kuin Christopher Wren (1632–1723) ja Christiaan Huygens (1629–1695), jotka Hobbes on saattanut yhdistää Royal Societyyn eli itselleen vihamielisiin tieteellisiin piireihin 1660- ja 1670-luvun Englannissa. Jos Hobbesin omaa todistusta on uskomisen, häntä oli vainottu ajatustensa vuoksi jo *The Elements of Law* -teoksen kirjoittamisesta (1640) asti. Kuten hän toteaa teoksen *Dialogus physicus de natura aeris* vuoden 1668 painoksen esipuheessa: ”Kaikki ovat minun vihollisiani.”⁷ Tähän vainoojien joukkoon kuuluivat myös Royal Societyn jä-

senet, etenkin matemaatikko John Wallis (1616–1703) ja luonnontieteilijä Robert Boyle (1627–1691). Tätä taustaa vasten voidaan ajatella, että kirjeiden kirjoittamisen aikaan Hobbes oli jo verraten kyllästynyt itseensä kohdistettuun kritiikkiin. Siksi vielä verraten tuntemattoman, joskin terävän, Leibnizin kirjeet eivät ehkä yksinkertaisesti olleet hänen mielestään vastaamisen arvoisia.

Yksinkertaisin vastaus on kuitenkin myös todennäköisin: Hobbes ei koskaan saanut kirjeitä. Ensimmäistä vuoden 1670 kirjettä ei lähetetty suoraan Hobbesille vaan Royal Societyn sihteerille Henry Oldenburgille (1619–1677), jotta tämä lähettäisi kirjeen eteenpäin, mutta lähdemateriaali antaa ymmärtää, että kirje jäi Oldenburgin haltuun⁸. Toisen kirjeen alku, jossa Leibniz kirjoittaa kuin Hobbes ei tuntisi häntä, tukee tätä väitettä. Samoin se, että Hobbesin ja Royal Societyn jäsenten välit olivat viileät. Meillä ei ole myöskään todisteita siitä, että Hobbes sai toisen kirjeen, koska hänen kirjallisesta jäämistöstään ei löydy kopiota tästä kuten ei ensimmäisestääkään kirjeestä.

Kirjeiden luonne on hieman epäselvä. Toisaalta niissä on aitoja filosofisia kysymyksiä, mutta varsinkin jälkimmäinen kirje on nuoremman kollegan yritys päästä puheisiin arvostetun ajattelijan kanssa – jonkinlaista ihailijapostia. Kirjeiden tarkempi sisältö käy ilmi suomennoksista, mutta niiden taustaksi on hyvä esitellä lyhyesti joitakin teemoja, jotka nousevat esiin Leibnizin tuotannon muissa Hobbesia käsittelevissä kohdissa.

Christia Mercer on pannut merkille, että vuosien 1663–1672 välillä Leibniz viittaa muistiinpanoissaan, kirjoituksissaan ja kirjeissään Hobbesiin 98 kertaa ja että viittausten yleisyys on kriittinen⁹. Tällaisia ovat kirje Jacob Thomasiukselle huhtikuussa 1669¹⁰ sekä huomiot luonnollisen järjen rajoista¹¹, tietyt Hobbesin psykologian yksioikoisuudet¹² sekä Hobbesin matematiikan filosofiaan liittyvät käsitykset¹³. Edelleen on selvää, että Leibniz ja Hobbes ovat eri mieltä ihmisen olemuksesta. Leibniz piti Hobbesin ja muiden materialistien käsitystä sielusta täysin epäuskottavana¹⁴. Tämä heijastuu luonnollisesti heidän eroihinsa poliittisessa ajattelussa, kuten kirjoitus *Mietettä oikeuden yleiskäsitteestä* (*Méditation sur la notion commune de la justice*, 1702–1703) osoittaa¹⁵.

Toisaalta järkeilyyn ja totuuteen liittyvissä kysymyksissä Leibniz on kiinnostunut Hobbesista ja erityisesti hänen *De Corpore*ssa (1655) esittämistään ajatuksista¹⁶.

Teodikean (*Essais de Theodicée*, 1710) liitteessä, joka tarkastelee Hobbesin ja John Bramhallin kirjoituksia vapaudesta ja välttämättömyydestä, Leibniz toteaa, että Hobbesin ”teokset sisältävät yleensä jotain hyvää ja kekseliästä”¹⁷. Kirjoitus on kokonainen ja ehein Leibnizin tuotannon osa, joka tarkastelee Hobbesia, mutta Leibnizin ehkä tunnetuin Hobbesia koskeva väite on se, että Hobbes on supernominalisti¹⁸. Vuonna 1677 kirjoitettu totuutta koskevan dialogin yksi kohde on Hobbesin arbitraariselta vaikuttava käsitys totuudesta¹⁹.

Leibniz tuntuu arvostavan Hobbesissa johdonmukaisuutta ja uskollisuutta omille filosofisille periaatteilleen. Kun hän kirjeessään Thomasiukselle määrittelee omaa kantaansa, hän korostaa, että on eroteltava kartesiolaiset ja muut uuden tieteen ja filosofian edustajat kuten Hobbes, ”jotka ovat vähintään tasavertaisia tai jopa ylivoimaisia suhteessa Descartesiin mitä tulee ikään ja kyykkyyteen”²⁰. Kirjeessään Christian Philippille vuodelta 1680 Leibniz näyttäisi vihjaavan, että Descartes on hobbilaisempi kuin kirjoituksissaan antaa ymmärtää²¹.

Huolimatta monenlaisista yhtymäkohdista ja Leibnizin osin positiivisesta suhtautumisesta Hobbesiin, on tärkeää korostaa, että he olivat hyvin erilaisia ajattelijoina. Ero tulee viedävästi esiin Leibnizin toisessa kirjeessä Samuel Clarkelle joulukuussa 1715:

”Asiakirjassa, joka toimitettiin Walesin Prinsessalle ja jonka hänen Kuninkaallinen korkeutensa on minulle armollisesti lähettänyt, todetaan aivan oikein, että turmelevien passioiden lisäksi jumalattomuuteen myötävaikuttavat paljolti materialistien periaatteet. En kuitenkaan pidä aiheellisena lisäystä, että filosofian matemaattiset periaatteet ovat vastoin materialistien periaatteita. Päinvastoin, ne ovat täysin samat, sillä erotuksella, että Demokritosta, Epikurosta ja Hobbesia seuraavat materialistit tyytyvät pelkästään matemaattisiin periaatteisiin ja myöntävät vain kappaleiden olemassaolon, kun taas kristityt matemaatikot myöntävät myös aineettomat substanssit. Materialistien periaatteita ei tulisi sen vuoksi vastustaa matemaattisilla periaatteilla (sanan tavanomaisessa merkityksessä), vaan *metafyysisillä periaatteilla*.”²²

Näin ero Leibnizin ja Hobbesin välillä, kuten niin usein filosofien välillä, on perustavanlaatuisen. Koskeehan se todellisuuden perimmäistä luonnetta.